

Undersökning intill gravfält inom fastigheten Grustaget 1:5

Arkeologisk förundersökning 2025

L1956:2205, Grustaget 1:5, Runsten socken, Borgholms kommun, Kalmar län, Öland

Sandra Lundholm

Arkeologisk rapport 2025:37

MUSEIARKEOLOGI SYDOST
– en del av Kalmar läns museum

Undersökning intill gravfält inom fastigheten Grustaget 1:5

Arkeologisk förundersökning 2025
L1956:2205, Grustaget 1:5, Runsten socken, Borgholms kommun, Kalmar län, Öland

Författare	Sandra Lundholm
Copyright	Kalmar läns museum 2025
Redaktion	Anna-Karin Karlsson, Stefan Siverud
Kartor	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket
Förlag	Kalmar läns museum
ISSN	1400-352X

Innehåll

Sammanfattning 7
Inledning 8
Topografi och fornlämningsmiljö 9
Syfte och frågeställningar 12
Metod och genomförande 13
Resultat 16
Tolkning 17
Åtgärdsförslag 18
Referenser 19
Tekniska och administrativa uppgifter 20
Bilagor 21

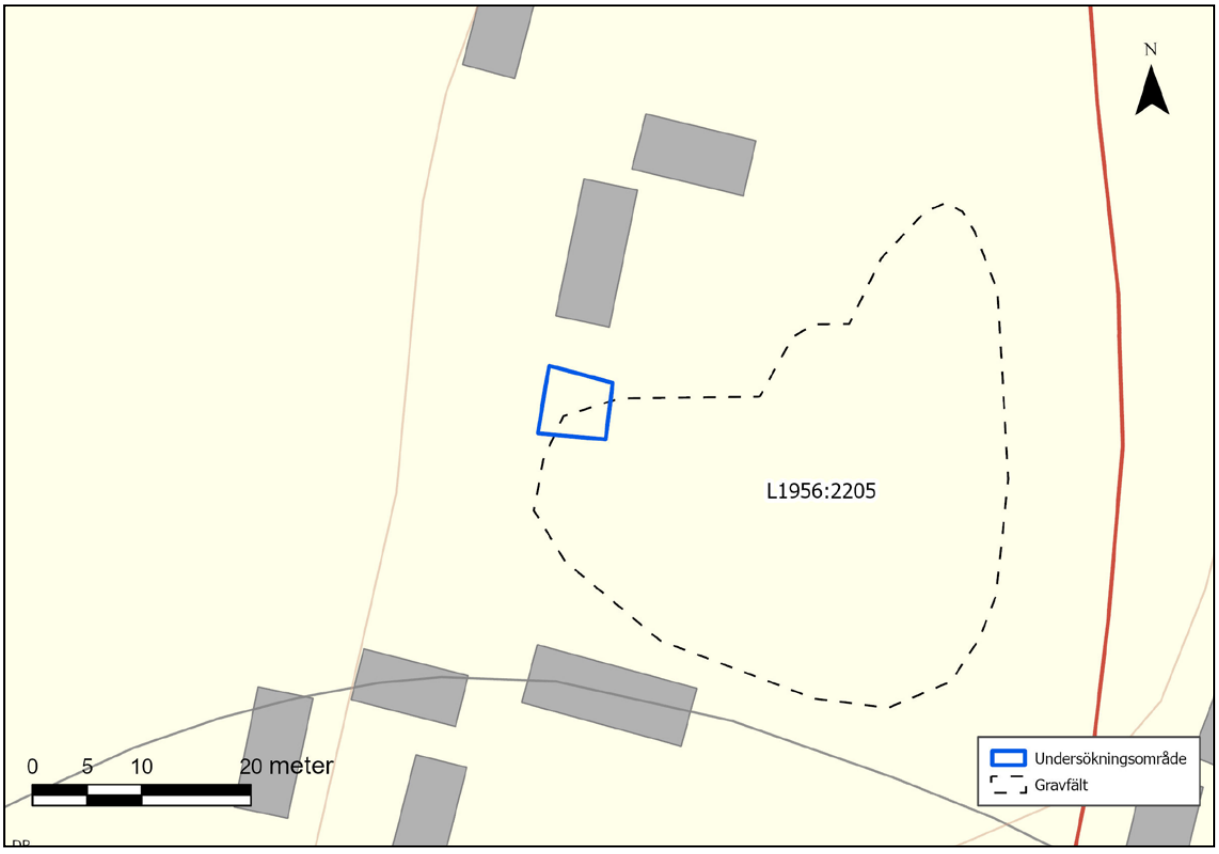
Karta över Kalmar län med platsen markerad.

Sammanfattning

På fastigheten Grustaget 1:5 i Runstens socken, Öland, planerade fastighetsägarna en tillbyggnad på husets södra sida. Eftersom platsen ligger i kanten av ett registrerat gravfält (L1956:2205) genomförde Museiarkeologi sydost/Kalmar läns museum en arkeologisk förundersökning i oktober 2025. Syftet var att undersöka om några fornlämningar fanns inom området och att avgränsa gravfältets utbredning inför framtida exploatering. Två mindre schakt (totalt 9 m²) undersöktes, och en inledande metalldetektering utfördes. Endast moderna järnföremål, tegel och obrända djurben påträffades. En stenpackning som först misstänktes vara en grav visade sig vara en äldre stensyll, troligen tillhörande ett tidigare hus på tomten, vilket stöds av materialet och dess läge. Inga fornlämningar eller gravar kunde konstateras inom exploateringsytan, och undersökningen visar att tillbyggnaden inte påverkar det registrerade gravfältet.

Inledning

På fastigheten Grustaget 1:5 avsåg fastighetsägarna att bygga ut bostaden från husets södra kortsida med en yta på 6x4 m (35 m^2) åt söder. Exploateringsytan ligger i den västra kanten av ett gravfält (L1956:2205) som fanns registrerat i Kulturmiljöregistret (KMR) (fig. 1). Museiarkeologi sydost/Kalmar läns museum genomförde därför en förundersökning i oktober 2025 inom exploateringsytan för att kontrollera att inga under mark synliga anläggningar låg inom området och för att begränsa det registrerade gravfältet.

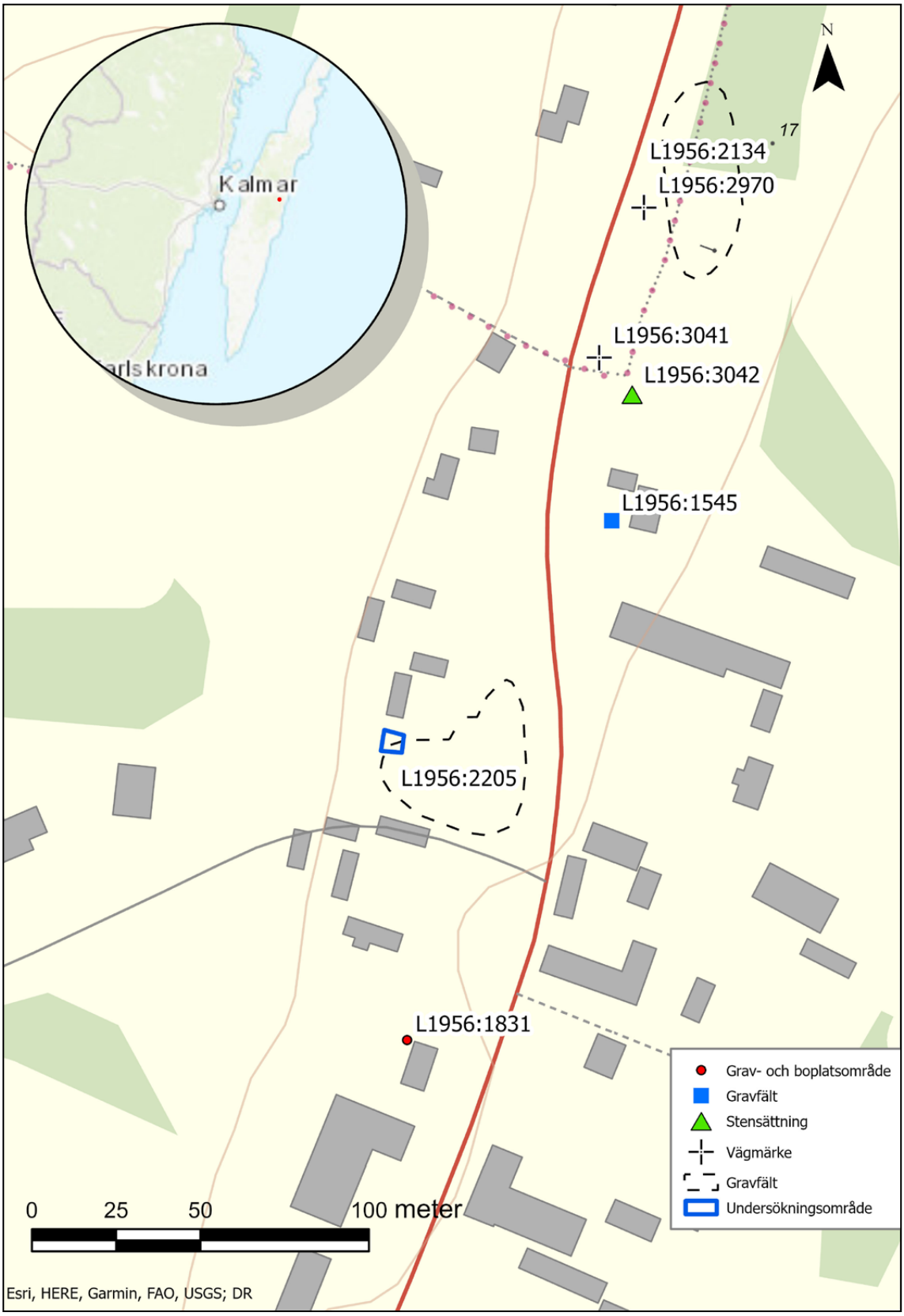
Figur 1. Exploateringsytan med omkringliggande fastighet och det registrerade gravfältet.

Topografi och fornlämningsmiljö

Landskapet i Runstens socken domineras av ancylusvallen som löper igenom socknen i nord-sydlig riktning. Denna delar den västra kuperade delen av socknen med Mittlandsskogen från den flacka kustslätten med öppen åkermark och mindre lövskogar. I socknen förekommer även flera kärr och mossar som t.ex. Dyestads mosse, som ligger i den nordvästra delen av socknen (Rasch 1991). Runsten socken är rik på fornlämningar från flera av de förhistoriska perioderna, men likt andra öländska socknar dominerar lämningar från järnåldern. Fynd från sten- och bronsålder är till största delen kända genom lösfynd. Förutom gravfält med gravar från yngre bronsålder till vikingatid karakteriseras socknen av flera områden med husgrunder, hägnadssystem och stensträngar från både förhistorisk och historisk tid. Norr om Bjärby i Runstens socken finns även en runsten (L1956:1898) den s.k. Bjärbystenen, som står uppställd öster om landsvägen. Inskriften på stenen lyder ”Härfrid och Vidibjörn läto resa sten efter Fastulf, sin fader, Siglaug lät resa efter sin make” (Rasch, 1991). Runstens socken har ingått i flera inventeringsprojekt som genomförts på Öland, bl.a. Ölandsprojektet vars syfte var att kartlägga stenåldersboplatser. Men även projektet Ölands järnåldersgravfält där en sammanställning av gravar och gravfält gjordes. På 1980-talet gjordes ett uppmärksammat lösfynd av en privatperson i anslutning till Dyestads mosse. I en bäckfåra intill mossen påträffades 14 spjutspetsar, 4 eller 5 eneggade svärd, samt två pilspetsar, ett beslag troligen till en svärdsskida och ett ringformat beslag, allt av järn (Papmehl- Dufay 2018).

Ett 10-tal undersökningar av gravar har genomförts i socknen. Dessa har främst varit efterundersökningar av gravar som påträffats vid grustäkter (Rasch 1991). Undersökningsytan låg i den västra kanten av ett registrerat gravfält (L1956:2205). Gravfältet ligger på en ås som stäcker sig i NNÖ–SSV riktning. Både S och N om det aktuella området finns fler gravar och gravfält (se fig. 2).

Gravfältet är beskrivet i fornsök som ett gravfält bestående av 6 fornlämningar. Dessa utgörs en hög, en stensättning samt 4 resta stenar. Högen är 16 m i diameter och ca 1,2 m hög. Krönet på högen har planats ut och används idag som platå för en väderkvarn, och högen är idag skuren i öster av landsvägen (fig. 3). I mitten av högen finns en grop i vilken flera lösa kalkstenshällar samt en kantställd häll vilket tolkas som en rest av en hällkista. I gropen ligger även en kvarnsten. Möjligen när detta en rest från en äldre undersökning då det finns uppgifter om att en hällkista med ett skelett ska ha påträffats 1935 i högen i samband med att man schaktat ner delar av den. Hällarna ska då ha tagits bort och skelettet ska ha grävts ner ca 50 m norr om fyndplatsen. Hällkistan skall enligt fornsök ha legat ca 1,5 m under högens yta. Undersökningsytan ligger väster om denna hög. Stensättningen utgörs av en ca 6 m diameter flack välvd hög som är lätt ytskadad i öster av en mindre väg. I den västra kanten löper en stengärdsgård (tomtgräns). De resta stenarna är ca 1–1,5 m stora gråstenar där några är omkullfallna och avslagna. I gravfältets södra del mellan de resta stenarna finns ett igenfyllt grustag där en hällkista undersöktes 1955 av Manne Hofrén (Fornsök).

Figur 2 Undersökningsytan och de omkringliggande fornlämningarna i området som är registrerade i FMIS.

I mars 2023 genomförde Museiarkeologi sydost en schaktningsövervakning i samband med att de luftburna elledningarna skulle grävas ner längs med landsvägen mellan vägdiket och det ovannämnda gravfältet. Vid undersökningen påträffades några lösa ben av människa i redan omgrävda massor. Strax norr om dessa påträffades ytterligare ben som bedömdes ligga in situ. Begravningen var dock skadad av tidigare schaktning. Benen påträffades både nordöst och öster om det registrerade gravfältet vilket tyder på att gravfältet ursprungligen haft en vidare utsträckning åt öster och att det skadats av tidigare schaktningar i områdets antagligen vid anläggandet av vägen samt i samband med grustäkt. Resultaten tyder på att gravfältet L1956:2205 sannolikt har varit ett sammanhängande gravfält med L1956:1831 och kanske även med stensättning L1956:1545. Gravarna och gravfältet ligger som ett band längs den landsvägen (se fig. 2 ovan, Ring 2023).

Ytterligare arkeologiska undersökningar ska ha genomförts ca 60 m söder om gravfältet av UV´s Ölandskontor 1979. Då undersöktes både boplatslämningar, i form av stolphål och nedgrävningar och en grav L1956:1831. Skelettet skall ha varit placerat på rygg i graven i nord-sydlig riktning (Rasch 1991).

Figur 3. Väderkvarnen som står uppe ovanpå högen inom gravfältet (L1956:2205). I förgrunden syns några av de resta stenarna. Foto från SV.

Syfte och frågeställningar

Enligt Länsstyrelsens förfrågningsunderlag var förundersökningens syfte att ta fram besluts- och planeringsunderlag inför framtida exploatering genom att avgränsa fornlämningen. Detta innebar att försöka fastställa fornlämningens utbredning inom det planerade arbetsområdet. Syftet var att i första hand kontrollera avgränsa. Det är i första hand tanken att gravar ska kunna undvikas. Kommer det gravar inom UO ska Länsstyrelsen och fastighetsägare kontaktas så att ärendets fortsatta gång kan diskuteras.

Metod och genomförande

Fastigheten var vid undersökningstillfället bl.a. bevuxen med en stor häck. Det fanns även en stenmur kring tomten som begränsade åtkomsten till ytan. Ett mindre hål fanns mellan den större syrénhäcken och stenmuren där en mindre maskin kunde ta sig igenom. Därför fick en mindre grävmaskin med 0,7 m bred skopa användas vid arbetet.

Undersökningsytan som låg inom fastigheten utgjordes av ett mindre område direkt söder om kortsidan på ett hus. Området begränsades i väster och öster av en syrenhäck som delvis hade klippts ner på den V sidan. I söder stod en stor tall (fig. 4). Anläggningar som förväntades var gravar då undersökningsytan låg i den västra kanten på det registrerade gravfältet (L1956:2205).

En inledande metalldetektorundersökning genomfördes av den aktuella ytan i syfte att ev. erhålla information om fynd som kunde kopplas till eventuella gravar. I det fall att det redan vid detektering skulle framkomma fynd som indikerade underliggande störda gravar så skulle arbetet avbrytas och länsstyrelsen kontaktas för vidare beslut. I annat fall skulle ytan schaktas med maskin och rensas för att se om fysiska konstruktioner låg inom ytan. Om några lämningar skulle påträffas så skulle länsstyrelsen kontaktas för vidare beslut. Inga lämningar skulle undersökas utan skulle endast tas fram i plan. Schakt och eventuella anläggningar mättes in med RTK-GPS och dokumenterades på surfplatta i dokumentationssystemet IDA.

Fynd skulle om möjligt undvikas. Risk för att fynd från skadade gravar vid schaktningen samt vid den inledande metalldetektorundersökningen kvarstod. Därför togs en kostnad för konservering av två metallfynd med i kostnadsberäkningen.

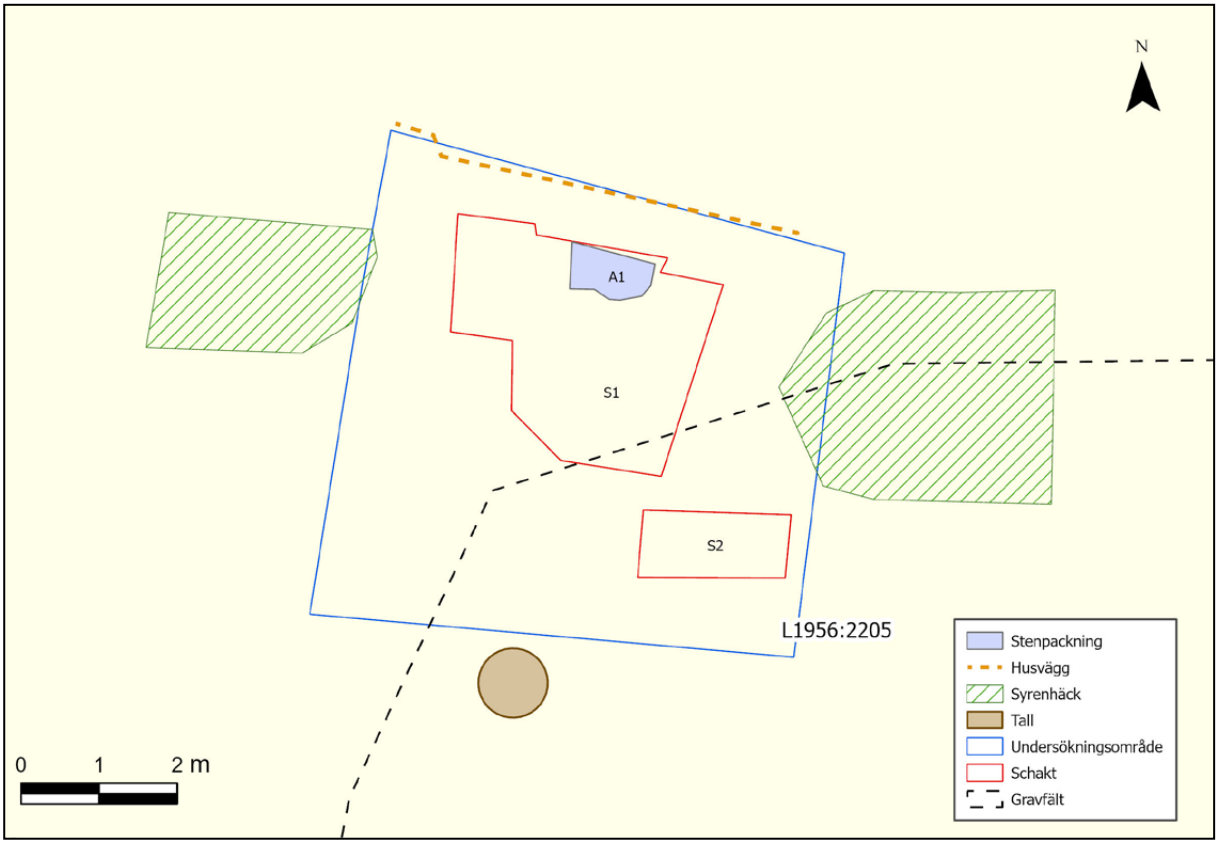

Figur 4. Undersökningsytan efter igenläggningen. Foto från S.

Vid undersökningen drogs två schakt på en total yta av 9 m² varav ett var ett större schakt centralt på ytan och ett i den nordöstra kanten (fig. 5 & 6, tab 1). Initialt grävdes ett schakt i den nordvästra kanten av området men när en stenpackning påträffades i det intilliggande schaktet utökades detta tills det första schaktet ingick.

Figur 5. Schakt 1 där ett första schakt som grävdes något djupare syns i den västra kanten av schaktet. I den norra kanten av schaktet syns stenpackningen som avgränsades inom ytan. Foto från SV.

Figur 6. Exploateringsytan med omkringliggande registrerade fornlämningar.

ID	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Beskrivning
S1	3	2,78	0,4	Schakt som i den V delen grävdes ner till 0,41m djup. I den Ö till 0,45. I toppen fanns 0,09 m tjock grässvål. Därunder fanns ett ca 0,2 m matjord i Ö och 0,35 m matjord i V. Därunder ljusbrun sand. I den norra delen påträffades en stenpackning som utgjordes av sten i storleken 0,4 x 0,4 – 0,15 x 0,15 m i diameter. Ovanpå stenen låg ett tunt lager med omrörda massor som innehöll ljus sand, tegel, järnföremål (bl.a. spik) samt obrända djurben.
S2	1,9	0,8	0,47	I toppen 0,18 m tjock grässvål, därunder ca 0,35 m ljus grå-brun matjord. I botten fanns en ljusbrun sand/steril.

Tabell 1. Schakttabell med de schakt som undersöktes inom undersökningsytan.

Resultat

Vid undersökningen drogs två schakt varav ett var ett större schakt centralt på ytan och ett i den nordöstra kanten. Matjorden var relativt tjock inom ytan och utgjordes av sandig silt. Vid metalldetekteringen påträffades endast recenta järnföremål som spikar och en kedja med en hasp. Dessa låg delvis i matjorden och i lagret direkt under den. När det centrala schaktet undersöktes påträffades en oregelbunden stenpackning under matjorden ca 1 m söder om husväggen. Ovanpå stenpackningen låg ett omrört lager som innehöll mycket tegel och obrända djurben (fig. 7).

Initialt utökades schaktet för att kunna avgränsa stenpackningen. Formen blev väldigt oregelbunden åt väster och stenarna satt löst packade. Vid rensningen av stenpackningen syntes spår av mindre tegelbitar mellan stenarna. Efter att de lösa stenarna plockats bort vid rensningen återstod fyra större stenar som låg på rad och något djupare ner än de andra stenarna. I det östra schaktet påträffades inga arkeologiska lämningar.

Figur 7. Tegel samt recenta ben och järnföremål som påträffades ovanpå stenpackningen.

Tolkning

Den stenpackning som påträffades i schakt 1 tolkas vara en del av en äldre stensyll tillhörande huset. Det recenta materialet, det omrörda lagret som observerades ovanpå samt de fyra stenarna son låg på rad i botten av stenpackningen styrker denna tolkning (fig. 8). De stenar som låg ovanpå dessa låg väldigt löst och delar av tegel påträffades emellan dem. Huset var byggt 1920 men äldre bebyggelse från 1800-talet fanns inom fastigheten. Därför tolkas detta som något modernt hörande till husbygget snarare än rester av en möjlig grav.

Figur 8. Stenar som låg i botten av den löst packade stenpackningen som tolkas som del av en äldre stensyll.

Åtgärdsförslag

Inget av arkeologiskt värde påträffades vid den arkeologiska förundersökningen. Därför rekommenderas ingen vidare arkeologisk undersökning inom undersökningsytan.

Referenser

Papmehl-Dufay, L. Offermossen i Dyestad och bronslurarna i Långlöt. Redovisning av 7:2-medel för metalldetektering och rapportering av arkeologiska fynd från Öland. Kalmar läns museum. Arkeologisk rapport 2018:1

Rasch, M. red. Beskow-Sjöberg, M & Hagberg, U E, 1991. Ölands järnåldersgravfält Vol. 2 Högsrum, Glömminge, Algutsrum, Torslunda, Långlöt, Runsten, Norra Möckleby och Gårdby. Stockholm: Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:	5665-2025
Kalmar läns museums dnr:	25/0334
Projektnummer KLM:	A2553
Uppdragsgivare:	Jenny Waldem
Landskap:	Öland
Kommun:	Borgholms kommun
Socken:	Runsten socken
Fastighet:	Grustaget 1:5
Fornlämningsnr:	L1956:2205
X koordinat:	6283173 (N)
Y koordinat:	603455 (E)
Latitud:	56,6811348°N
Longitud:	16,6886594°E
M ö h:	17 m ö.h.
Fältarbetstid:	6/10 2025
Antal arbetsdagar:	1
Personal:	Sandra Lundholm
Foto, Du-nummer:	Du 518
Dokumentation:	All dokumentation förvaras på KLM.
Inmätning:	Koordinater och höjdangivelser i rikets koordinatsystem SWEREF 99 TM och RH2000.

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell 22
Bilaga 2. Kontexttabell 23
Bilaga 3. Fotolista digitala bilder 24

Bilaga 1. Schakttabell

ID	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Beskrivning
S1	3	2,78	0,4	Schakt som i den V delen grävdes ner till 0,41m djup. I den Ö till 0,45. I toppen fanns 0,09 m tjock grässvål. Därunder fanns ett ca 0,2 m matjord i Ö och 0,35 m matjord i V. Därunder ljusbrun sand. I den norra delen påträffades en stenpackning som utgjordes av sten i storleken 0,4 x 0,4 – 0,15 x 0,15 m i diameter. Ovanpå stenen låg ett tunt lager med omrörda massor som innehöll ljus sand, tegel, järnföremål (bl.a. spik) samt obrända djurben.
S2	1,9	0,8	0,47	I toppen 0,18 m tjock grässvål, därunder ca 0,35 m ljus grå-brun matjord. I botten fanns en ljusbrun sand/steril.

Bilaga 2. Kontexttabell

ID	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Beskrivning
K1	1	1	0,4	Oregelbunden stenpackning som utgjordes av ca 0,4 x 0,25 – 0,24 x 0,24 m i diameter stora stenar. Ovanpå och mellan stenarna påträffades recent material samt omrörda lager.

Fotolista digitala bilder

Landskap: Småland
Socken: Runsten
Fastighet: Grustaget 1:5

Förundersökning 2025
DU 518

Nr	Motiv	Från	Datum
1	Foto på det första schaktet som undersöktes i den NV delen av undersökningsområdet.	S	2025-10-06
2	Det större schakt som undersöktes inom FU. I den norra kanten av schaktet låg en mindre stenpackning.	SV	2025-10-06
3	Fyra större stenar som tolkas som äldre syllstensrad.	S	2025-10-06
4	Recent material av djurben och tegel som låg ovanpå stenpackningen.	S	2025-10-06
5	Villatomten söder om undersökningsområdet. Foto taget från undersökningområdet.	N	2025-10-06
6	Undersökningsområdet efter igenläggning.	SSV	2025-10-06
7	Undersökningsområdet efter igenläggning.	S	2025-10-06

DU518_01.jpg

DU518_02.jpg

DU518_03.jpg

DU518_04.jpg

DU518_05.jpg

DU518_06.jpg

DU518_07.jpg

Adress Box 104,
S-392 21 Kalmar

Telefon 0480-45 13 00

E-post info@kalmarlansmuseum.se
Webb kalmarlansmuseum.se

KALMAR·LÄNS·MUSEUM